

**СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ПАРАДИГМИ НА
ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА В ПОЛСКИ И БЪЛГАРСКИ
ЕЗИК В СЪПОСТАВИТЕЛЕН ПЛАН**

*Вяра Малджиева, Михал Пажушек
Торунски университет „Миколай Коперник“*

**CONTRASTIVE RESEARCH OF WORD FORMATION
PARADIGMS OF ADJECTIVES IN POLISH AND BULGARIAN**

*Wiara Maldżiewa, Michał Parzyszek
Nikolaus Copernicus University in Toruń*

The article offers a preliminary model for the comparative study of the type (model, abstract) word formation paradigms of adjectives, which takes into account the lexical class of word formation base and its derivative as well as the word formation category of the derivative. The proposed model is illustrated by derivative paradigms of lexical classes relevant to adjectives in Polish and Bulgarian.

Key words: word formation paradigms, adjectives, contrastive study, Polish, Bulgarian

Статията представя резултатите от един първи опит за съпоставка на словообразователните парадигми на непроизводните прилагателни в полски и български език от гледна точка на словообразователните категории и лексикалните групи, в които те се включват¹.

¹ Изследването беше проведено основно върху материал от речниците: Ядацка, ред. 2001; Илиева и кол., ред. 1999. Освен това езиковият материал беше допълнен с други пряко мотивирани от непроизводни прилагателни деривати, ексцерпирани от речниците: Дорошевски, ред. 1996 – 1997; Славски 1987; Радева 1988; Буров и кол. 2008 и от други източници: Зих 2004; Малджиева 2012. Проучването беше проведено в основни линии в рамките на дипломната работа на М. Пажушек „Paradygmaty słowotwórcze przymiotników niepochođnych w języku polskim i bułgarskim“, написана под ръководството на В. Малджиева.

1. Съпоставителното изследване на словообразователните парадигми, основано на семантичен модел, дава възможност за изводи както от структурален, така и от когнитивистичен характер. От една страна, то може да покаже семантичния деривационен потенциал на едни и същи лексико-семантични класове основи в сравняваните езици, а от друга – поради възможното при словообразователните деривати ясно разграничаване на лексикално и структурно (словообразователно) значение – позволява да се установи в порядъка на независим анализ **какво** назовава даденият език и **как** назовава, т.е. да се направят изводи в съпоставителен план за езиковото профилиране (виж по-долу 1.1.2.). Иначе казано, интерпретирано когнитивно, такава изследване може да помогне в изясняването на механизмите, според които в отделните езици се преминава от универсалните понятийни категории към присъщите на дадения език начини за тяхното изразяване – в този случай словообразователни². Посочената възможност произтича от факта, че познаващият ум интерпретира света, основавайки се на типични явления, които приема за представителни за цяла категория. Понятийната структура, създавана от познаващия ум, се изявява в езика също и в такива словообразователни явления, каквито са словообразователните категории. От когнитивна гледна точка те са свидетелство за познавателните свойства на човешкия ум³.

1.1. По-долу ще бъдат представени накратко основните теоретични постулати на изследването, в рамките на които се интерпретират словообразователните парадигми на непроизводните прилагателни.

1.1.1. Понятието **словообразователна парадигма** се разбира в духа на Земская (Земская 2007: 17) като набор от деривати от една основа на една словообразователна степен (един деривационен такт); **типовата** словообразователна парадигма не взема предвид средствата за изразяване на словообразователното значение⁴. В този смисъл обект на изследване са наборите (множествата) от словообразователни и лексикални значения на дериватите, реализирани от непроизводните лексеми от даден граматически и лексико-семантичен клас, без оглед на конкретните деривационни техники.

² Според К. Вашакова „dane dotyczące sposobów interpretacji świata przez umysł poznający [...] otwierają także nowe perspektywy badań porównawczych w zakresie słowotwórstwa“, срв. Вашакова 1996: 289).

³ Срв. Гжегорчикова 2001.

⁴ Срв. също Нагурко 1998 и Зих 2004.

Минималната дължина на серията деривати, изискуема за включването на даден (под)клас производни в типовата парадигма, е проблем, от който зависи съставът на инвентара от лексико-семантични класове, с които си служи описанието. Е. А. Земская приема, че включването на дадено „семантично място“ в типовата парадигма се решава според критерия за пропорционалната четворка, т. е. за това е достатъчно наличието на два деривата с една и съща лексико-семантична характеристика⁵. Ако обаче изследването на словообразователните парадигми трябва да има някакъв смисъл (както в рамките на един език, така и в съпоставителен план), то трябва да може да покаже съществуването на определени семантични потенци, присъщи за дадени класове и по-нататък – за дадени езици. Това означава, че наред с критерия за пропорционалната четворка, който е условие минимум, трябва да се приеме допълнителен критерий, който гарантира отвореност на (под)класа, заемащ семантично място в парадигмата⁶. В това изследване семантично място се включва в състава на типовата парадигма, ако дериватите – кандидати за това място, образуват отворен субститутивен клас, разбран в духа на операционалната граматика на А. Богуславски (Богуславски 1978) като клас, който може да бъде описан чрез своята обща характеристика (в нашия случай семантичният признак) и чиито елементи подлежат на взаимозаместване⁷ (повече за това – виж по-долу).

1.1.2. За основа на съпоставката се приемат семантични конструкции: набор от лексико-семантични класове и набор от словообразователни категории и значения⁸. Изходна точка на съпоставката е наборът от лексико-семантични класове, за които се извеждат типови парадигми. Елементите, „семантичните места“ в тези парадигми се

⁵ Срв. Земская 2007: 20.

⁶ Подобна необходимост се отбелязва от изследователите. А. Нагурко (Нагурко 2000), а след нея и А. Зих (Зих 2004) я илюстрират с двучленната група производни от названия на цветове, означаващи ‘части на яйцето’ (срв. пол. *biały* → *białko*, *żółty* → *żółtko*; бълг. *бял* → *белтък*, *жълт* → *жълтък*; рус. *белый* → *белок*, *желтый* → *желток*), която не представлява отворен клас и очевидно изчерпва потенциите в групата.

⁷ За разлика от затворения субститутивен клас, който не може да бъде описан иначе, освен чрез изброяване на неговите елементи.

⁸ По отношение на словообразователните категории и значения в тази работа се привеждат основните постулати за конформативно словообразователно изследване, приети в Малджиева 2009.

характеризират по принадлежност на съставлящите ги деривати 1) към лексико-семантичен клас; 2) към словообразователна категория.

Разграничението на тези два характеризиращи параметъра е свързано с установяването на отношението между лексикологията и словообразуването. Изглежда основателно да се приеме, че **лексикалното значение** е глобалното значение на лексикалната единица като семантично неделима редица от знакове с референциална стойност. **Словообразователното значение** описва семантичната морфемна структура и е сума от значенията на елементарните значещи езикови единици (морфемите), съставлящи лексикалната единица, и правилата за свързването им. То не е по необходимост свързано с референцията на лексикалната единица, не отпраща по необходимост към извънезиковата действителност. Приема се, че семантичната структура на деривата е предикатно-аргументна структура, съставена от най-малко две понятия: едно обобщено – изразено от форманта, и едно конкретно – изразено от основата. Представеното разграничение представлява основа за строго обосновани когнитивни изводи, свързани с езиковото профилиране, тъй като позволява да бъдат изработени процедури и установени типове съдържателни връзки между лексикалните и словообразователните значения.

1.1.3. Описанието, което се стреми към известно обобщаване и извличане на закономерности, постулира в този случай типове предикатно-аргументни структури на дериватите. Тези структури са конституирани от типове предикати, които имплицират типове аргументи⁹. Типовете предикати и аргументи, които се изразяват от форманта, са основа за семантична класификация на дериватите¹⁰ и установяване на словообразователни категории (класове деривати с една и съща функция на форманта).

1.1.3.1. Постулатът за структурен изоморфизъм на изречението и лексемата дава възможност да бъде установен релевантен за словообразуването набор от типове аргументи, прилагани в изреченската семантика, който включва: ‘агенс’ (Ag), ‘пациенс’ (Pat), ‘експериенсер’ (Exp),

⁹ Тук и по-нататък всички понятия, свързани с предикатно-аргументните семантични структури, се разбират според модела, развиван и прилаган в трудовете на Ст. Кароляк (виж напр. Кароляк 1984).

¹⁰ Наборът от семантични функции (конституиращи словообразователните категории) е извлечен по пътя на многостепенно логическо дихотомично деление, основано на (функционално-)семантични критерии. Поради липса на място тук те не се представят, както и дефинициите на извлечените по този път словообразователни категории – повече за това виж Малджиева 2009: 40 – 59.

‘диспонент’ (Dysp), ‘бенефициент’ (Ben), ‘резултат’ (Res), ‘инструмент’ (Instr), ‘материал/субстанция’ (Mat/Subst), ‘обект’ (Ob), ‘част’ (Pars). Изразител на тези аргументи е словообразователният формант.

1.1.3.2. Когато обобщеното понятие, изразено от форманта, има функцията не на аргумент, както е по-горе, а на предикат, то е изводимо от типа на съдържателните отношения между аргументите, при които типът на предиката се определя съответно от предметното или пропозиционалното съдържание на конкретното понятие, изразено от основата. Може да се приеме следният релевантен за езиците списък на предикати с обобщено съдържание:

Ядрени предикати – това са предикатите, които конституират морфемната структура на деривата, представляват нейна главна съставяща, която имплицира като свое подчинено понятието, изразено от основата. Те са предикати предимно от II ред: ‘състояние’ (Stat), ‘събитие’ (Event), ‘място’ (Spat), ‘начин’ (Mod), ‘предразположение/склонност/способност’ (Praed), ‘отрицание’ (Neg), ‘каузация’ (Caus), ‘подобие’ (Simil), ‘отношение (пространствено, времево, йерархично, противопоставително и др.)’ (R-...).

Добавени предикати – това са предикатите, които не конституират морфемната семантична структура на деривата и не са имплицирани от понятието, което я конституира (изразено от основата), а са присъединени към него атрибутивно. Те са предикати от I ред: ‘размер’ (Mens), ‘пол’ (Sex), ‘(млада) възраст’ (Juv); или от II ред: ‘емоция и/или оценка’ (Aest), ‘количество’ (Quant), ‘интензивност (степен)’ (Intens).

1.1.3.3. Когато конкретното понятие, изразено от основата, изпълнява аргументна функция, а обобщеното понятие, изразено от форманта, изпълнява – в зависимост от съдържанието си – функцията на аргумент или на ядрен предикат, за неизразено може да се приеме понятие с функцията съответно на ядрен или вътрешен предикат, което не може да бъде приписано на никоя от съставлящите формалната структура на производната дума.

1.1.4. Като изходна хипотеза при съставянето на инвентара от лексико-семантични класове в началния етап от съпоставката на словообразователните парадигми бяха приети част от семантичните класификатори, формулирани на наивен език, разработени в кръга на Ю. Д. Апресян и И. Мелчук най-напред за нуждите на машинния превод, а впоследствие за електронния корпус на руския език. Те са изведени като резултат от анализ на сведенията за значенията на думите и

структурата на семантичните класове в съществуващите руски тълковни и семантични речници¹¹.

1.1.4.1. На следващия етап на изследването въз основа на наблюдение на лексикалните значения в съставените списъци на непроизводните прилагателни в двата сравнявани езика бяха абстрахирани следните релевантни лексико-семантични класове (и подкласове), за които бяха съставени словообразователни парадигми:

1. Физически свойства:
 - цветове
 - форми
 - други физически свойства
2. Качества на човека:
 - ментални качества
 - физически качества
3. Пространствени и времеви отношения:
 - размери
 - времеви отношения
4. Оценка

1.1.4.2. Наблюденията върху лексикалните значения на дериватите позволиха на свой ред да бъдат определени релевантните¹² за описанието лексико-семантични класове (и подкласове), според които се характеризират дериватите. За такива бяха приети:

1. За съществителните имена:
 - лица
 - множества лица
 - анатомични части/тъкани
 - животни
 - насекоми
 - пеперуди
 - растения
 - водорасли
 - предмети
 - части от предмети
 - инструменти
 - почви
 - дървесини

¹¹ Признаците, както и анализираниите източници, са достъпни на сайта на Национальный корпус русского языка: <http://www.ruscorpora.ru/corpora-sem.html>.

¹² Т.е. отговарящи на условията, определени в т. 1.1.1.

болести
петна по тялото
цветове
багрила
повърхности
места
места във водни басейни
географски области
геометрични термини
материали/вещества
явления (на които е присъщ даден признак)
философски направления
възгледи/идеи
последователи на религия
качества
физически качества на човек/животно
физически недостатъци на човек/животно
ментални качества на човек
степен на развитие на човек
размери

2. За прилагателни имена:

цветове
физически качества (на човек, животно, растение, предмет)
ментални качества на човек
геометрични признаци
размери
форми
повърхности
качества на характера
времеви отношения
периоди, епохи
периоди в изкуството
оценки

3. За глаголи:

изменения

1.1.5. По този начин бяха съставени следните словообразователни парадигми:

1. Физически качества

1.1. Парадигма на цветовете

1.2. Парадигма на формите

- 1.3. Парадигма на останалите физически свойства
2. Качества на човека
 - 2.1. Парадигма на физическите качества на човека
 - 2.2. Парадигма на менталните качества на човека
3. Парадигма на пространствените и времевите отношения
 - 3.1. Парадигма на размерите
 - 3.2. Парадигма на времевите отношения
4. Оценка/оценяване
 - 4.1. Парадигма на оценките/оценяването

Тук трябва да се отбележи, че приетият инвентар от словообразователни категории (виж по-горе 1.1.3.) не обхваща случаите, когато формантите изпълняват в словообразователната структура на дериватите единствено синтактична функция, т.е. не са изразители на словообразователна категория.

2. Така построените полски и български словообразователни парадигми на непроизводните прилагателни, отнасящи се към даден лексико-семантичен клас, бяха сравнени по принадлежност на дериватите към: 1) граматичен клас лексеми (съществителни, прилагателни, глаголи) и както вече беше посочено по-горе – към 2) лексико-семантичен клас и 3) словообразователна категория.

Сондажното сравнение на езиците показва както сходства, така и различия. В следващата част от изложението те ще бъдат представени по един от възможните начини – като се изхожда от принадлежността на дериватите към граматичен клас лексеми.

2.1. Семантични потенции на непроизводните прилагателни в сравняваните езици. Те се установяват при сравнението на наборите от лексико-семантични класове, към които могат да бъдат отнесени дериватите и които представляват семантични места в типовите парадигми (срв. по-горе 1.1.1.). Един най-общ поглед върху словообразователните парадигми на полските и българските прилагателни показва определено превъзходство на полския език по отношение на семантичните потенции на дериватите. Наред с общите за двата езика лексико-семантични класове, полските деривати – съществителни и прилагателни, се отнасят и към редица други класове, които за българския език са празни или затворени¹³, срв.:

¹³ Т.е. липсата на такива места в българските парадигми не означава непременно, че деривати с даденото лексикално значение няма, а че съществуващите в езика деривати образуват затворен субститутивен клас (виж по-долу 2.3.).

Лексико-семантичен клас	Парадигма	Пример
Лица (според цвят на кожата или облеклото)	цветове	<i>białas, bielan, bielanin, rudzielec, żółtek</i>
Болести		<i>białaczkа, bielactwo, bielnica, bielik (I)¹⁴, czerniaczka, czernica, czerwienica, czerwotka, sinica (I), żółtaczkа</i>
? Пеперуди		<i>bielinek, modraszek, żółtawiec</i>
? Водорасли		<i>sinica (II), szkarłatnica, zielenica</i>
Предмети (с определена форма)	форми	<i>krzywulec, krzywula, obłak, płaskownik, płaszczak</i>
Части от предмети (с определена форма)		<i>krzywka, obłina, ostroga, ostrze, płaz</i>
Инструменти		<i>gładzica (I), krzywik, obłak, płazak</i>
Животни		<i>gładzica (II), płastuga, płaszczka, płazinieć; ostronos, płaskonos</i>
Материали/вещества	физически свойства	<i>pulchnik, sztywnik, szczeliwo, elastil/elastył, elastik, elastor</i>
Лица		<i>brudas, czyścioch, delikacik, delikatniś</i>
Части от растения/животни		<i>miękiś, twarówwka, twarżica</i>
Лица	ментални свойства	<i>głupiaćko, głuptas, głupol, grzecniś, ostrożniak, ostrożniś, poczciwiec, poczciwina, skąpiradło, skromniś, skromnisia</i>
Лица (с характерен размер на тялото или негова част)	размери	<i>długouch, wielkouch, wielkolud</i>
? Дървесина		<i>dłużyca, drobnica, grubizna</i>
? Инструменти		<i>drobniak, grubiarka, głębosz</i>
? Географски области		<i>Małoruś, Małopolska, Wielkopolska</i>
? Философски течения	темпорални отношения	<i>nowohumanizm, nowopitagoreizm, nowopłatonizm</i>
Периоди в изкуството		<i>późnogotycki, późnoromański, późnorenesansowy, wczesnobarokowy</i>
Предмети, явления (с дадено свойство)	оценки	<i>banal, błahostka, brzydactwo, ciekawostka, cudo, lichota, marnizna, marnota, ohyda, paskudztwo, szkaradzieństwo, szkaradztwo</i>
? Лица		<i>piękniś, przyjemniaczek</i>
Физически свойства (на човек, животно, предмет)		<i>ładniuchny, ładniusi, śliczniuchny, zgrabniuchny, zgrabniusi,</i>

¹⁴ С римски цифри тук и по-долу се отбелязват омонимните форманти, които реализират различни словообразователни значения (а образуваните с тях омонимни деривати имат различно лексикално значение), срв. напр. пол. *sinica* I ‘болест’ и *sinica* II ‘водорасло’; *bielik* (I) ‘болест по растенията’ и *bielik* II ‘птица’; *gładzica* I ‘инструмент’, *gładzica* II ‘риба’; *ślepiec* I ‘човек’, *ślepiec* II ‘животно’; *ślepak* I ‘човек’, *ślepak* II ‘насекомо’; срв. също бълг. *синило* I ‘багрило’ и *синило* II ‘синьо петно върху кожата’.

Същевременно характерни само за българския се оказаха производните прилагателни – названия на черти на характера от парадигмата на физическите свойства, срв.: *дълбокомислен, твърдоглав, чистоплътен, чистосърдечен*.

Както показват резултатите от първоначалното изследване, представени в таблицата, класовете, характерни само за единия от езиците, обикновено са малобройни и включването на някои от тях (отбелязани тук с въпросителен знак) в типовите парадигми е проблематично. За някои от тях може да се предполага, че по екстралингвистични причини няма да се разширяват и ще останат затворени (виж по-долу 2.3.), други изискват привличането на допълнителен материал, тъй като беглите наблюдения показват, че класът е активен напр. в разговорния език (както е с названията на лица от типа *piękniś, przyjemniaczek*).

2.2. Словообразователни категории, изразени от дериватите; профилиране.

2.2.1. Анализът на производните съществителни в словообразователните парадигми показва, че и в двата езика от непроеводни прилагателни редовно се образуват съществителни, профилирани словообразователно чрез категорията ‘обект’ (Ob¹⁵) като най-общо характеризирани обекти с неконкретизирано отношение към понятието, изразено от основата (x има характеристика (цвет, размер и под.) y). Такива деривати се срещат преди всичко в парадигмата на цветовете, по-рядко на физическите свойства на лица и предмети, спорадично в парадигмите на размери, времеви отношения и оценки. Срв. напр.:

Цветове:

<i>białas, bielan, bielanin, rudzielec, żółtek</i>	–	лица (според цвет на кожата или облеклото)
<i>białoczółka, białogon, białosep, białorzytka, białozór, bielaczek, bielak, bielik (II), bieluga, czerwonek, rudzik, szarak, szkarłacica, zielononóżka, żółto brzeg, żółto brzuszka</i>	<i>бялка, белка, белошийка, жълтурка, червеношийка, червеноперка</i>	животни (според цвет на част от тялото)
<i>bielinek, modraszek, żółtawiec</i>	–	пеперуди
<i>bielica, żółtoziem</i>	<i>жълтозем, червенозем</i>	почви
<i>bielmo, rumieniec, rumień, siniak, siniec</i>	<i>руменец, руменина, синило (I), синяк</i>	цветни петна (по тялото)

¹⁵ Тук и по-долу по този начин се отбелязват словообразователните категории – виж по-горе 1.1.3.

<i>białodrzew, bielikrasa, bieluń, bławatek, czarnuszka, modrak, modrzak, szarotka, zielonka, żółciak, żóttlica, żółtnica</i>	белушка, жълтуга, жълтурче, зеленика, синчец, червенушка	растения (според цвета на някоя част)
<i>sinica (II), szkarłatnica, zielenica</i>	–	водорасли
<i>białko (I), siwak, siwucha</i>	багреница, жълтица, зеленка	други предмети

Физически свойства:

<i>matówka, sprzężyna, suchar, sztywniak</i>	крехчина, сухар	предмети
<i>mięczak, suchorost, zamokrzyca</i>	мекотело, мокрица	класове растения и животни
<i>gąszcz, gęstwina, gęstwa, mokradło, rzadzizna</i>	гъстак, гъсталак, редина, сушина	места

И в двата езика чрез словообразователната деривация елемент на емоция или оценка (Aest) се появява в значението на съществителните, произведени от прилагателни, означаващи възраст, физически и ментални свойства на лица, срв. напр. пол. *bledziuchny, bledziuski, głodniutki, голуski, golutki, grubaśny, naguchny, nagusieńki, nagutki, słabiusieńki, szczupluchny, szczuplusieńki, tłuściuchny, trzeźwiutki, zdrowiusieńki, zdrowiutki* и бълг. *босичък, босеничък, голичък, куцичък*.

Полските съществителни от прилагателни, означаващи форми, размери и физически свойства, назовават – за разлика от българските – съответно части (Pars) от предмети (с характерна форма), инструменти (Instr) и материя (Mat) (с характерно свойство или предназначение), срв.:

Пример	Лексико-семантичен клас	Категория
<i>krzywka, oblina, ostroga, ostrze, płaz</i>	<i>części przedmiotów (posiadające charakterystyczny kształt)</i>	Pars
<i>gładzica (I), krzywik, obłak, płazak</i>	<i>narzędzia</i>	Instr
<i>pulchnik, sztywnik, szczeliwo, elastil/elastyl, elastik, elastor</i>	<i>materiały/substancje (с характерно свойство или предназначение)</i>	Mat

Полските названия на болести, произведени от прилагателни, означаващи цветове, са профилирани езиково чрез словообразователната категория ‘причина’ (Caus: ‘нещо, което става причина да се появи цвят, напр. на кожата’), срв. напр. пол. *białaczka, bielactwo, bielnica, bielik (I), czerniaczka, czernica, czerwienica, czerwotka, sinica (I), żółtaczka*.

2.2.2. Сравнението показва, че и в двата изследвани езика серийно се образуват деривати – прилагателни, изразяващи интензивност на признака (Intens), назован от словообразователната основа. Срв. напр. пол. *amarantowaty, białawy, białusieńki, błękitnawy, błękitniutki, brązowawy, brunatnawy, burawy, czarniutki, czerwonawy, fioletowawy, modrawy, rudawy, ryżawy, sinawy, siniutki, szareńki, szarawy, zieleniutki, zielonawy, zielonkawy, żółciusieńki, żółciutki, żółtawy* и бълг. *аленичък, белезникав, беленичък, възбял, пребял, белошат, зеленичък, зеленикав, рудав, сивкав, синкав, черничък, черникав, червеникав, възчерникав, червеничък, възчервен*.

Елемент на емоция и оценка (Aest), внесен чрез словообразователния формант, се появява по-често в полските деривати – в названията на цветовете, физически и ментални свойства на лица и физически свойства на предмети, докато в българския език такава деривация се реализира единствено в групата названия на физически свойства. Срв. напр. пол. *blondas, chudziątko, głuchol, grubas, łysielec, tysoń, łysol, słabeusz, ślepek (I), tuścioch* и бълг. *глухчо, голтак, голчо, кьорчо*. Заслужава да се отбележи, че единствено от названията на форми и в двата езика не се образуват деривати с оценъчно значение.

Повечето от парадигмите съдържат производни прилагателни със словообразователно значение ‘отрицание’ (Neg) от типа на бълг. *неравен, нечист, нелюбезен, неприветлив*. Изключение прави парадигмата на цветовете.

2.2.3. Глаголните деривати в парадигмите на непроизводните прилагателни и в двата езика изразяват словообразователните категории ‘състояние’ (Stat), ‘събитие’ (Event) и ‘каузация’ (Caus).

Словообразователното значение ‘състояние’ (Stat) се изразява в парадигмата на цветовете и менталните свойства на човека, срв. напр. пол. *buńczuczyć się, chytrzeć, czupurzyć się, durnieć, gnuśnieć, hardzieć, infantylnieć, krnąbrnieć, leniwieć, łakomić się, mądrzeć, markotnieć, nikczemnieć, obojętnieć, pokornieć, pysznić się, rozczulać się, roztkliwiać się, skromnieć, srożyć się, subtelnieć, uwrażliwić się, weselić się* и бълг. *веселя се, гордея се, кротувам, лакомя се, лудея, лукавствам, мъдрей, сантименталнича, солидаризирам се, радвам се, щурей*.

Значението ‘събитие’ (Event) на свой ред изразяват деривати в парадигмата на менталните свойства в българския и на формите в полския език, срв. напр. пол. *ogłupić, ośmielić się, poweseleć, rozchciwić się, rozhardzić się, rozleniwić się, rozweselić się, rozzuchwalić się, uwrażliwić się, wycwanić się, wygrzecznieć, zgłupieć* и бълг. *ожесточа се, осмеля се, освирепея*.

В двата езика значението ‘каузация’ (Caus) се реализира в парадигмите, конструирани за лексико-семантичните класове: форми, физически свойства на предмети и лица, размери, темпорални отношения и оценки. Срв. напр. пол. *rozdrobnić, ścieśnić, skrócić, poszerzyć, przedłużyć, rozszerzyć, wydłużyć, zwięzić* и бълг. *намаля, удебеля, укъся, продължа, скъся, съкратя, уголемя, удължа*. Значението не се изразява в производните глаголи в парадигмата на менталните свойства.

2.3. Затворени субститутивни класове

В парадигмите на прилагателните не бяха включени значенията, изразени от деривати, които изпълняват изискването за порпорционалните четворки, но не образуват отворени субститутивни класове (виж по-горе 1.1.1.). Беглите наблюдения върху това кои словообразователни и лексикални значения се изразяват от дериватите, съставляващи затворен субститутивен клас, представят интересна картина.

Сред мотивираните от названия на цветове такава е групата на полските деривати с лексикално значение ‘лица, които произвеждат кожи с определен цвят’, срв. *białoskórnik* и *czerwonoskórnik*. Групата няма семантични потенции, което е обяснимо с екстралингвистични причини. От парадигмата на цветовете бяха изключени полските и българските названия на части на яйцето (пол. *białko* (II), *żółtko*; бълг. *белтък, жълтък*) поради очевидната и също екстралингвистично мотивирана липса на семантични потенции.

Като затворени субститутивни класове бяха квалифицирани производните прилагателни и съществителни в парадигмата на формите, назоваващи съответно ‘видове лещи’ (*dwuwkłęsy* и *dwuwypukły*) и ‘видове барелефи’ (*wkłęstorzeźba* и *wypukłorzeźba*); ‘класове насекоми и растения’ (*szorstkolistne, prostoskrzydłe*) и ‘пеперуди’ (*długoryjec, krótkowas*). Образоването на нови деривати в тези групи би могло да бъде свързано с открития в строго ограничени области на знанието и изкуството, което го прави малко вероятно.

Поради екстралингвистично мотивирана липса на семантични потенции в парадигмата на темпоралните отношения не бяха включени названията на периоди, свързани с годишните времена: *późnojesienny, późnoletni, późnowiosenny, późnozimowy, wczesnojesienny, wczesnoletni, wczesnowiosenny, wczesnozimowy*.

Непроизводителността на формантите на свой ред е причина за липсата на семантични потенции в групата деривати, изразяващи начин в българския език: *босешката, босешком, куцешком, слепешката, слепешком*.

ЛИТЕРАТУРА

- Богуславски 1978:** Bogusławski, A. Towards an Operational Grammar. // *Studia semiotyczne*, Warszawa, 1978, t. VIII, 29 – 90.
- Буров и кол. 2008:** Буров, С., В. Бонджолова, М. Илиева, П. Пехливанова. *Съвременен тълковен речник на български език с приложения*, 3. изд. Велико Търново: Габеров, 2008.
- Вашакова 1996:** Waszakowa, K. Kategorie słowotwórcze z perspektywy semantyki kognitywnej (zarys problematyki). // R.Grzegorzczukowa, A. Pajdzińska (red.). *Językowa kategoryzacja świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996, 289 – 294.
- Гжегорчикова 2001:** Grzegorzczukowa, R., Szymanek, B. Kategorie słowotwórcze w perspektywie kognitywnej. // *Współczesny język polski*, red. Bartmiński J. Lublin: Wydaw. UMCS, 2001, 469 – 473.
- Дорошевски, ред. 1996 – 1997:** *Słownik języka polskiego*, red. Doroszewski, W. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996 – 1997.
- Илиева и кол., ред. 1999:** Илиева, К., Карагъзова, С., Михайлова, Г., Пенчев, Й. Тодорова, Е. *Словообразователен речник на съвременния български книжовен език*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1999.
- Земская 2007:** Земская, Е. А. *Словообразование как деятельность*, изд. 3, Москва: ЛКИ, 2007.
- Зих 1999:** Zych, A. *Struktura i semantyka polskich i rosyjskich gniazd słowotwórczych z przymiotnikami wyjściowymi nazywającymi barwę*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1999.
- Зих 2004:** Zych, A. Paradigmat słowotwórczy jako jednostka badań konfrontatywnych. // *Język rosyjski w konfrontacji z językami Europy w aspekcie lingwokulturoznawczym*. Czerwiński P., Fontański H. (red.). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, 129 – 141.
- Кароляк 1984:** Karolak, St. Składnia wyrażen predykatywnych. // *Gramatyka współczesnego języka polskiego. T. I. Składnia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1984, 11 – 207.
- Малджиева 2009:** Maldjiewa, V. *Słowotwórstwo. Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, T. IX. Warszawa: SOW, 2009.
- Малджиева 2012:** Малджиева, В. Конфронтативно изследване на словообразователните парадигми на славянските езици (върху материал от полски и български език). // *Aktualne problemy językoznawstwa słowiańskiego*, red. nauk. Elena Koriakowcewa, Janina Gardzińska, Siedlce, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2012, 133 – 146.
- Нагурко 1998:** Nagórko, A. *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, wyd. Trzecie. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Национальный корпус русского языка:** c<<http://www.ruscorpora.ru/corpora-sem.html>>

- Пажишек 2014:** Parzyszek, M. *Paradygmaty słowotwórcze przymiotników niepochođnych w języku polskim i bułgarskim*. Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Viary Maldjiejewj, Katedra Balkanistyki UMK, Toruń, 2014.
- Радева 1988:** Radewa, S. *Podręczny słownik polsko-bułgarski, tom I i II*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1988.
- Славски 1987:** Sławski, F. *Podręczny słownik bułgarsko-polski, tom I i II.*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1987.
- Ядацка, ред. 2001:** *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego. T. 1, Gniazda odprzymiotnikowe*. Red. H. Jadacka, T. Vogelgesang. Kraków: UNIVERSITAS, 2001.